

Normas para a transcripción de etnotextos do Arquivo do Galego Oral

FRANCISCO FERNÁNDEZ REI

Entre 1974 e 1977 os investigadores do *Atlas Lingüístico Galego* realizaron gravacións de etnotextos de diferente duración en 88 puntos da rede do devandito atlas, que constitúen as mostras orais máis antigas das que dispón o Instituto da Lingua Galega da Universidade de Santiago de Compostela. Posteriormente, entre 1978 e 1985, os mesmos investigadores así como diversos colaboradores dese Instituto realizaron gravacións en 723 lugares do territorio lingüístico galego, co que se aumentou considerablemente o corpus do galego oral. Non obstante, este material dos anos setenta e oitenta, conformaba unha rede de puntos moi desigual, con enormes lagoas xeográficas e coa particularidade de que, en xeral, a mostra recollida era dun único informante, que na maioría dos casos tiña máis de 50 anos.

Coa finalidade de contar cunha ampla mostra de etnotextos dos anos noventa e, asemade, coa intención de organizar no ILG un grande arquivo do galego oral cunha compacta rede de puntos e con mostras xeracionais dun mesmo punto, solicitouse á DGICYT do MEC o proxecto *Recogida y transcripción de etnotextos para la creación del ADLG (Arquivo Dialectal da Lingua Galega)*, que tiña como obxectivo principal obter unha mostra do galego falado nas diferentes parroquias da Galicia administrativa. Mercé á concesión deste proxecto (PB 91-0784) entre 1992 e 1995 realizáronse 1624 gravacións de textos orais, correspondentes a 1095 parroquias (29,06% do total das entidades parroquiais de Galicia). Entre os puntos enquisados hai parroquias cunha soa mostra dun único informante, pero tamén se conta con mostras de varios lugares dunha mesma parroquia. Unha cantidade elevada de gravacións contén unha mostra de dúas ou de tres xeracións de informantes, o que enriquece o material lingüístico para posteriores análises contrastivas.

Todo o material citado conforma o *Arquivo do Galego Oral (AGO)*, macro-proxecto que se desenvolve no Instituto da Lingua Galega compostelán. Coa concesión pola Dirección Xeral de Universidades e Investigación da Xunta de Galicia do proxecto *Actualización do Arquivo do Galego Oral (XUGA 24001B96)*, desde 1996 estase a completa-la colección de etnotextos, o que permitirá, entre outras cousas, editar (en texto e en casete) escolmas de etnotextos que sexan de interese polos seu contido histórico, etnográfico, económico, sociolóxico, etc., así como realizar unha actualización da división dialectal do galego e redactar traballos sobre a variación social e xeracional. Este tipo de investigación é practicamente inexistente en galego, fundamentalmente por ausencia de datos; por iso se está procedendo á gravación de conferencias e dos seus coloquios, de variada temática, para poder contrastar estes rexistros máis formais cos dos etnotextos gravados privadamente.

Estas novas gravacións estanse realizando en soporte magnético e en soporte dixital, á vez que se está procedendo á dixitalización de parte das gravacións anteriores a 1996, para unha mellor conservación e para o seu emprego en posibles traballos acústicos.

I. NORMAS DE TRANSCRIPCIÓN DE ETNOTEXTOS

Para fomenta-lo achegamento destes textos orais ó público en xeral e ós estudosos do galego en particular, cómpre realizar un traballo de transcripción e de edición dos textos transcritos. Moitos dos etnotextos do *Arquivo do Galego Oral* están transcritos fonética ou fonoloxicamente consonte as normas da IPA (International Phonetic Association), por seren transcripcións pensadas para o posible emprego por lingüistas; pero tamén se está a realizar unha transcripción na que, a partir da ortografía habitual no galego actual, se procura un compromiso entre a claridade necesaria para os textos poderen ser lidos por non lingüistas e o rigor preciso para fornecerlles ós lingüistas a maior información fonética e fonolóxica posible.

Esta transcripción parcialmente fonolóxica, á parte de usármola en concordancias para a redacción de traballos morfosintácticos e léxicos, está pensada fundamentalmente para a edición de textos nos que se combine o interese lingüístico co extralingüístico, de xeito que un non lingüista poida lelos por estar na escrita case habitual do galego.

Esas normas de transcripción (arbitrarias, como toda convención gráfica), que presentamos aquí xunto coa aplicación práctica a tres etnotextos por se puidesen ser de utilidade para os investigadores da oralidade doutros dominios lingüísticos, están pensadas para ser aplicadas a calquera punto do territorio lingüístico galego. Baséanse nas normas ortográficas e morfolóxicas do idioma galego (ILG-RAG 1995), coas particularidades que a seguir se indican:

1. Vocais e encontros vocálicos

1.1. Vocais de grao medio (e, è, o, ò)

a) Os fonemas de grao medio-pechado (tónicos ou átonos), non levan ningún tipo de indicación do timbre: *aghora, toda, paredes, cabezas*.

b) Os fonemas de grao medio-aberto márcanse cun acento grave, tanto os tónicos (*pèsca, vèllos, bòsque, decòte*) coma os átonos (*tèrrenos, còpiñas*). Cando coinciden vocal de grao medio-aberto e til de acentuación úsase un acento circunflexo (^): *vên, tamên, nêcora, còrtase, catòlica, fôra*.

c) O ò aberto resultante da contracción da preposición *a* e da conxunción *ca* co artigo *o(s)* márcase igual ca na escrita normal, cun til agudo: *ó(s), có(s)*; e o mesmo se fai para marca-la contracción das formas *pra* e *pa* (variantes reducidas de *para*): *pró(s), pó(s)* «para o(s)».

d) O ò aberto do encontro das preposicións *a* e *pra* co indefinido *un(s)*, *unha(s)* márcase cun til grave: *òn* «a un», *prònha* «para unha». O è aberto resultante da contracción das preposicións *a* e *pra* cos pronomes persoais *el, ela* e cos paradigmas dos deícticos *este, ese*, tamén se marca con til grave: *prèl* «para el», *prèsta* «para esta».

e) Nos casos en que por fonética sintáctica dúas vocais átonas (*a + o, a + u*) contraen no galego oral nun ò aberto, sinálase esa contracción, despois dun apóstrofo, do xeito indicado: *pr' ònde* «para onde», *x' ò sei* «xa o sei», *nunc' òs vin* «nunca os vin» *er' òn rapaz* «era un rapaz».

f) A contracción que se produce entre unha forma verbal rematada en *-a* e mailo pronome enclítico *o(s)* márcase igualmente con ò(s), con til grave: *habíò* «había», *colleròs* «colléraos».

g) O *o* longo resultante do encontro de *o + o* en formas como *síntoo, aprécioos* márcase con dous puntos (:): *síntoo:*, *aprecioo:*. No sintagma *todo o día* a crase pode dar lugar a un ò aberto ou a un *o* pechado, longo ou non, que se marcará como corresponda en cada caso.

h) As crases que dan como resultado un è márcanse, seguindo as tendencias anteriores, cun apóstrofo e vocal aberta: *è'ntonces* «e entonces».

1.2. Vocal central (a)

a) A vocal central baixa palatalizada márcase cunha diérese: *unhä* «unha», *Äkhiño* «Aguíño».

b) O *a* máis aberto márcase cun til grave: *i-àghora* «e agora», *n'às quèro* «non as quero». Emprégase un til agudo nas contraccións da preposición *a* e da conxunción *ca* co artigo *a(s)*, igual ca na representación ortográfica normal: *á(s), cá(s)*. E o mesmo se fai ó contraeren as formas reducidas de *para* con este artigo: *prá(s), pá(s)*.

c) Nos demais casos de encontro de *a + a* ou de vocal de grao medio coa vocal central, se o resultado da crase é un *à* máis aberto, márcase esa abertura con apóstrofo + *à*: *x' às lèvan* «xa as levan», *unh' àvèríä* «unha avería».

d) No caso de encontro de forma verbal rematada en *-a* e o pronome enclítico *a(s)*, a crase, de habela, márcase con *à*: *lèvâ* «lévaa», *habíâs* «habíaa».

2. Consonantismo

2.1. Gheada

A realización fricativa faringal ou laringal (xorda ou sonora) da gheada márcase co dígrafo *gh*: *ghamela*, *cheghei*, *ghía*, *aghro*, *lògho*. Se a realización é fricativa velar xorda, emprégase o dígrafo *kh*: *dikho*, *kherra*, *khrande*, *nekhro*, *dikhamos*. Estes dígrafos empréganse tanto nas palabras galegas coma nos castellanismos: *conghèladore*, *eghemplo*, *colèkhio*, *Khuan*.

2.2. Sibilantes

Se o etnotexto non presenta seseo, empréganse os grafemas habituais do galego. Isto é, *x* para a representación da sibilante lámino-postalveolar (a «prepalatal») xorda (*debaixo*, *caixas*, *dixen*), *s* para a sibilante ápico-alveolar (o *s* «apical») xorda (*seis*, *nasas*, *peseta*) e *c* (+ *e*, *i*), *z* (+ *a*, *o*, *u*) para o fonema fricativo dental xordo (*centolo*, *decía*, *empezamos*, *chourizo*, *zume*).

Para os textos das áreas seseantes cómpre ter en conta o seguinte:

a) O grafema *ç* representa unha sibilante lámino-alveolar (o *s* «predorsal») xorda (*çèmpre* «sempre», *dança* «danza», *maçurca* «mazurca»), mentres que o grafema *ç*, con marca de subliñado, indica a correspondente sonora (*beçer-ro* «becerro»).

b) O grafema *s* representa unha sibilante ápico-alveolar (o *s* «apical») xorda (*casa*, *pásame*, *sabes*), mentres que o grafema *s*, con marca de subliñado, indica a correspondente sonora (*ca^sar*, *o^s outros*).

c) O grafema *z*, con marca de subliñado, representa unha consoante fricativa predorsointerdental xorda: *zapato*, *zèmpre*, *caza*, *dizir*. Igual que no caso do *ç*, esta grafía emprégase diante de calquera vocal.

d) O ceceo (e o *s* lámino-alveolar moi «dentalizado») márcase coas grafías habituais para a fricativa dental xorda: *cadanceu* «cadanseu», *izo* «iso», *zaber* «saber».

e) O grafema *x* representa a sibilante lámino-postalveolar (a «prepalatal») xorda (*dixen*, *xa*), mentres que a grafía *j* ante calquera vocal indica a correspondente sonora (*prijel* «pirixel», *axudar* «axudar», *ja* «xa»).

f) O grafema x, con marca de subliñado, representa unha sibilante lámino-postalveolar xorda que «tende» a áptico-alveolar (*sexa*, *xa*, *pexe*). Se a «despalatalización» é total úsase o grafema *s* para a realización áptico-alveolar (*seito* «xeito», *sa* «xa»).

2.3. Alteración do *s* implosivo

a) O *s* aspirado, cunha realización semellante á faringal ou laringal da gheada, márcase co dígrafo *gh*: *mortogh*, *chamábamoghlle*, *eghte*, *agh casas*.

b) O *s* rotatizado indícase co grafema *r*: *derde*, *or nenos*, *dor nõvos*.

c) O *s* implosivo parcialmente «palatalizado» márcase co grafema *x*, con subliñado (*façxa* «facías») e co grafema *x* se a «palatalización» é total (*casax* «casas»). Cf. 2.2.e.

d) A asimilación do *-s* ante palabra que empeza por *s* ou por *r* (*os santos*, *as sete*, *os reis*, *as rinchas*) non se representa por ser un fenómeno xeral no galego oral.

2.4. A nasal velar

a) O dígrafo *nh* emprégase para a ortografía da consoante nasal velar en formas como *unha*, *algunha*, *unhos* «uns», *dicíanho* «diciano», *lárghanhe* «largan», *minhe* «min».

b) O *n* final de palabra en posición antevocálica únese cun guión á vocal seguinte cando é alveolar: *tamên-os teño*, *non-os hai*, *vên-a raposa*, *quedan-os mozos*. Nestes casos, de non usarse o guión, enténdese que o *n* é velar, igual ca en formas como *con aqueles*, *ben armados*, etc.

c) O *-n* da negación *non* pode perderse ante vocal (*no a vin*) ou ante *m* inicial de palabra (*no mo dixo*, *no m'acòrdo*). De pronunciarse (velar ou bilabial), manterase na escrita (*non mo dixo*, *non m'acòrdo*).

2.5. Grupos cultos

A primeira consoante dos grupos cultos só se representa se efectivamente é pronunciada. O normal en galego é a simplificación do grupo e a conseguinte abertura no caso das vocais de grao medio: *dialèto* «dialecto», *èsato* «exacto», *òxèto* «obxecto».

2.6. Outros grafemas

Para a representación dos restantes fonemas consonánticos do galego séguese a escrita normal. O dígrafo *ll* (*muller*, *mollo*) representa unha oclusiva medio-

palatal sonora ou unha lateral palatal sonora, realizacións que ás veces se dan nun mesmo informante, mentres que o grafema *i* (*maio*, *moio*) é unha realización asilábica do fonema /i/. Dado que a deslateralización é bastante xeral en galego, preferimos non marcala.

3. Outras convencións gráficas

3.1. Apóstrofo

a) Utilízase nos casos en que aparece o alomorfo *n'* do adverbio *non*: *n' o vin* «non o vin», *n' a quèro* «non a quero», *n' hai* «non hai». E tamén en textos do galego de Asturias e dos Ancares cando o artigo é *l*: *ta'l país* «está o país», *l'outro* «o outro»; pero non nas contraccións: *al riu* «ó río».

b) O apóstrofo tamén sinala as diferentes elisións vocálicas: *qu' estaba en Cuba*, *díxoll' o pequeno*, *hei d' ir èlí*. A elisión do *e* átono na conxunción *que*, na preposición *de* e en formas pronominais como *che*, *lle*, *se* é constante nunha pronuncia normal.

3.2. Guión

Utilízase nos seguintes casos:

a) Co alomorfo *lo* do artigo nos casos indicados nas *Normas ortográficas e morfolóxicas* (ILG-RAG 1995), e tamén noutros casos do galego oral que non se marcan na escrita: *despoi-lo outro* «despois o outro», *lído-los libros* «lidos os libros».

b) Coa conxunción copulativa *i* [j] para indicar que forma un ditongo coa vocal seguinte: *i-ò outro acabou*, *i-òs tomates*, *i-èles*, *i-èu*, *i-àora*, *i-àquí*.

c) Co *-n* alveolar en posición antevocálica, tal como se indicou en 2.4.b.

Non se marca con guión a resilabación en formas como *os outros*, onde o *s* do artigo sempre forma sílaba coa palabra seguinte. E tampouco en casos como *por o sur* «polo sur», sen o alomorfo *lo* xeral en galego, pero co *-r* formando sílaba coa vocal seguinte (*po/ro/sur*).

3.3. Diérese

Á parte dos casos en que é de regra o seu emprego, úsase en formas como *foliadas*, *maniobra*, para sinalar que o *i* é silábico. Sobre o *a* indica que esta vocal está palatalizada, como se dixo en 1.2.a.

4. Convencións tipográficas

4.1. Trátase de levar a cabo a transcripción tal cal foi recollido o etnotexto, sen facer ningún tipo de alteración. Os corchetes [ ] indican que o transcrito non figura no texto oral. Un corte na transcripción por ser inintelixible algo, ou porque se prescinde dun anaco, indícase con tres puntos entre parénteses (...). De estes puntos non levaren paréntese, quérese dicir que a frase queda interrompida, o que é frecuente en textos dialogados, coma ocorre no terceiro dos etnotextos abaixo transcritos.

4.2. Non se indican tipograficamente as interferencias do español no galego dos textos, de igual xeito que non se fai con galicismos, anglicismos ou outros préstamos. Nos castelanismos en que aparece o grafema *h*, este elimínase (*aora* «agora», *asta* «ata»).

Estas normas de transcripción, que poderíamos denominar «normas amplas», son as que se empregan nos tres etnotextos transcritos, que se presentan sen o seu soporte oral. Nos casos en que a transcripción se acompaña da gravación, e especialmente se se trata de textos de posible interese para lingüistas e non lingüistas, pode simplificarse a transcripción prescindindo da representación dos encontros vocálicos sinalados anteriormente (1.1.e, f, g, h; 1.2.c, d; 3.1.b), que o interesado pode doadamente restaurar coa audición dos textos. Esta aplicación práctica é a que se levou a cabo nos textos da escolma de Fernández Rei / Hermida Gulías (1996).

Se o que se pretende é presentar etnotextos pensados preferentemente para non lingüistas, pero á vez manter trazos da oralidade, poden facerse as seguintes simplificacións: a) eliminar todo signo de abertura das vocais de grao medio e eliminar tamén os resultados dos encontros vocálicos; b) usa-lo dígrafo *gh* para marca-la gheada e o grafema *s* para indical-lo seseo, independentemente da realización dos fonemas /g/ e /s/; c) indicar fenómenos de interese oral coma o *i* asilábico en formas como *i-ela*, o *n* alveolar de *non-o quero* e algún outro fenómeno que o transcriptor considere relevante. Estas «normas reducidas» empregáronse na revisión final da edición dos textos de parroquias do concello lucense de Palas de Rei, de Pereiro Pérez (1995).

II. ETNOTEXTOS DA VIDA MARIÑEIRA DE CAMBADOS

Os etnotextos que presentamos foron recollidos o 9 de febreiro de 1997 a dous informantes dos lugares de Cambados e de Fefiñáns, da parroquia de Santa Mariña de Cambados, pertencente ó concello pontevedrés de Cambados, situado na banda leste da Ría da Arousa. Empregouse unha gravadora Sony minidisk MD-Wolkman MZ-RZ e minidiscos dixitais MDW.

A lingua dos dous informantes corresponde, en liñas xerais, ó galego occidental da área pontevedresa, e en especial ó da microsubárea do Salnés (Fer-

nández Rei 1990: 120-122). Mentres no informante máis novo (do lugar de Cambados, 48 anos, traballador en terra firme, pero desde hai moitos afeccionado á pesca con caña) a gheada e o seseo aparecen de xeito asistemático, no informante maior (do lugar de Fefiñáns, 71 anos, traballador no mar desde neno), a gheada e o seseo son constantes. Nos dous informantes hai a mesma realización destes fenómenos, velar fricativa xorda da gheada e realización apical no caso do seseo.

Texto 1: A pesca con liña na Ría da Arousa

Lugar: Cambados-Santa Mariña de Cambados-Cambados

Informante: Un veciño, 48 anos, pescador afeccionado.

Gravación e transcripción: F. Fernández Rei

—Moi bonita a pèscda da, da rincha. A pèscda da rincha ê, ê bonita, porque, porque cando, cando vas cunha caña, con catr' ou sinc' anzuèlos; è como, os anzuèlos non lle pòs comida, non lle pòs, pòsñe, xa vèñen, son especiais; vèñen con, cunha plumiña, è como ê un pèz voraz, todo que se ve mover ¡ciiii! van comer. È tiras, con catro, cinco anzuèlos, un plumiño pequeno, moi pequeno, largas è o curricán; largas è recòlles, è encontras con èlas. Entranche catro. È tès un traballo pa tirar eses bichos para riba, que sudas. Sudas ¡coño! Empèsanche ¡xuiii, xuiii, xuiii! a xardear, è mátante. È despois peixe, tiras pa riba, peixe que sangra moito è... A min personalmente no me khusta, ê bonito pescala, pèro non, como peixe de, de comida nada, non. Pa min non tèn...

—*Encuestador*: ¿Onde se pescan?

—Eso. Pòdelos pescar aquí, de, en San Vicente. Aquila zona de San Vicente, polas bateas, tènse collido, más afòra, da de Trinta, por a Retornada... Pèro alí xa non se pèscda xa con caña, mas, con caña pèscase aquí por San Vicente, por, por as bateas. È deso, cando hai, son así, mestas, andan ¡xiiii! Moitas veses, cando, da primavèra, qu' anda a xoubiña así pequena, xoubiña de cinco, seis, sète centímetros qu' está tod' à flor de akhua. Moitas veces ves, está así a xouba ikhual un banco, un mundo, todo por a batea, todo arredor da batea; è de repente velas escapar todas, velas ¡suuu! porque están acá a flor d' akhua.

Nòtase, como se fora unha brisa, o mar en calma, como se fora unha brisña que pasar' àsí por encima d' àgua ¡chuiii, chuiii, chuiii! aí vèñen as rinchas detrás. È ¡sas! As rinchas no as ves; pèro sabes que vèñen detrás porque van a comer as, as xoubiñas, xoubiñas de cinco centímetros, seis centímetros, finiñas, qu' están a flor de agua. Están... è nòtas, ves, ò sea, dáste de cuènta que, por debaixo vèñen as, as rinchas a comelas. Entonses ti atúas ikhual. Tírasñe o, a caña con, cos señoèlos è a recoller. È traban ¡buèno! Despois empèsan ¡xuuu, xuuu! sin moverse dun lado p' òtro, cunha forsa que... ¡mátante do peito! Ora despois, a pèscda bonita ê a da robaliza, dorada... esa ê, outra història (...).

Unha ves a un amikho meu, a un amikho meu rekhala[ron], rekhalaroñe a da caña, a da caña, coa, cos, cos señoèlos è, víñamos de pescar è arrimámonos a

unhas bateas, empezou el (...) bateas, a ver se collemos unhas xardas, porque collemos tamén o que che dixen antes, a xoubiña pequeniña esa ¡òlle! Me parece que tiña, non tiña catro, cinco, sinc' ansuèlos; è andamos os dous a ver, a que máis èra capás de coller en cada tiro. Tiraba el, collía dúas, tres. Tiraba eu, catro, cinco; catro, cinco ¡pèro pa sacalas arriba, macho! Ese è un bicho cunha velocidaz... ¡xiiii, xiiii! òi, tira, tira, recòlle, recolle, ¡impresionante! Bichas así, bichas de quince, vinte centímetros, khordas.

Texto 2: Artes de pesca tradicionais da Ría da Arousa

Lugar: Fefiñáns - Santa Mariña de Cambados - Cambados

Informante: Un veciño, 71 anos, mariñeiro xubilado

Gravación e transcripción: F. Fernández Rei

Hai moitos anos atrás, aquí había tamén un, había unh' arte que ñe chamaban o mediomundo, que vên sendo, unhas varillas d' alambre fais' o aro, fôrmás' o aro, a bòrdo do barco formábas' o aro e hai o aparello por baixo. È hubo uns anos, moi, qu' había moito xurèl. Eso ó mediomundo, bótás' o aparello abaixo, vai por uns... è despois bótaseñ' enkhado. È había unha cantidá moi khrande, de xurèlos; pèro, o mediomundo foi por baixo ¿e por que foi por baixo o mediomundo, qu' òra non hai esa, esa, esa arte, aquí non-a hai? Pola raspita.

A raspita aquí chámaseñ' a unha arte com'ò sirco de khareta, o aparello ikual: lèv' às anillas, lèva todo ikual, pèro è máis pequeno, tèn menos altura è eso traballa, ó lado dos baixos. Ós baixos, è ó lado dos cabesos, das pèdras, dond' está o xurèlo, ond' están os peixes; eu sea de que... Ese empesou, a sacar, o último xu[rèlo] è saca o último xurèl qu' había. Porque visto está, que aquí sèmpre hubo o aparello d' arraste, nos tempos vèllos habí' ò aparello d' arraste, que èra que traballaba nas pòstas.

Esa, esa arte tamén foi por baixo; porque, a raspita traballa no... mentres o aparello estaba esperando a lusada, èu o axexo pa traballar, èu o sucheo, èu' nha' escabesante. Así unha cousa, unha conxuntura desas... a raspita andábañe pola pòsta traballando a esto do xurèlo; porque se ve, o xurèlo víase á ardora. Antes á ardora había que traballar, è era qu' había que dar o, co pandullo, para, había que tirar un pandullo ó mar amarrado cunha còrda para que se vira na, no ardor da mar[ea], no ardor da akhua, que se vira onde había o xurèlo, cando vai e cando vên.

Hoxe non, de que hoxe xa o miran co radar que tènen; pèro mentras os do aparello, os qu' andaban a ese ofisio estaban esperando a conxuntura da lusada, xa, xa durant' a noite, durant' a cos da noite ñ' anduvo a raspita polo... a, a traballar por toda esa pòsta. È cando ib' o aparello ó mar, pois non tomaba nada. Aí foi donde foi, onde foi a maneira de eliminar esa arte.

Os chinchorros o mesmo. Hoxe chinchorros hai poucos. È o xeito, ¿que pasou co xeito? O xeito, a sona alá de Rianxo, a parte da Ría, Villakhuán, pèro prinsipalmente Rianxo, todo èra xeito. Todos se dedicaban con aquèlas lanchas

ó xeito; è hoxe non-o hai ¿por que non hai? ¿por que non, por que non-o hai? Porque non hai nada que... desa arte.

Tamên o Khrove tiña moito xeito. Pèro aora no Khove non, andan moito a, ás rañas, a betas pás pescadillas è, en fin. Èliminaron, o xeito quedou eliminado ¿por que? Por escasedá, porqu' o sirco de khareta, así com' òumentou foi a qu' a sardiña, a xouba è a sardiña... è había trancho tamên, qu' había bocareu, había moitos peixes que èran, que se dedicaban a, ó xeito, è o xeito aora na Ría non-o hai.

Texto 3: Pedras e marcas para pescar na Ría da Arousa

Informante 1: Un veciño, 48 anos, pescador afeccionado, de Cambados - Santa Mariña de Cambados - Cambados

Informante 2: Un veciño, 71 anos, mariñeiro xubilado, de Fefiñáns - Santa Mariña de Cambados - Cambados.

Gravación e transcripción: F. Fernández Rei

Inf. 1: Despois, vas á fanèca, vulgarmente a fanèca aquí, aquí dentro da Ría, nunhas marcas, è despois fòra. A de Trinta, a Rentornada è... ¿como chaman a outra? A Laxe de Crisán. È despois hai outra, hai outra máis, un pouco máis pa fòra que aora xa no m' acòrda, qu' è por, por, è un pouco máis alá da, da Pakhara, moi pouquiño ¿como chaman? Tèn outro nòmbre, tèn, buèno alí é todo un revastal de pèdra, pero tèn un nòmbre. Xa no, xa no, xa no m' acòrda.

Inf. 2: Canteiros...

Inf. 1: A Canteiros nunca fun. A Canteiros nunca fun. Ê por detrás de Sálvora.

Inf. 2: Si.

Inf. 1: Pèro Canteiros non ê. Pero Canteiros...

Inf. 2: Debaixo de Nor, ¿nunca probáchedes debaixo de Nor?

Inf. 1: Temos ido a Nor, pèro nunca probamos a pescar alí. Nò, nunca chekhamos alí a pescar. Alí non, alí non.

Inf. 2: Revestál, nos Cabeseiros...

Inf. 1: Dos Cabeseiros si; por onde pasamos, pásase pa Nor por entre os dous Cabeseiros, que è o único, o único sitio de paso.

Inf. 2: Ê de curubelos è mais de fanècas.

Inf. 1: Más bèn de curubelos, más bèn de curubelos.

Inf. 2: Andas ó bou, andas ó bou è quédach' o aparello así, ó lado da, dos kholfos.

Inf. 1: Da, ¿por dond' están eles?

Inf. 2: È vas è tiras ¡ai, coñooo! nos abrikhos, os abrikhos è antes do còpe, xa vèn o curubelo...

Inf. 1: Mallado.

Inf. 2: Vèn o curubelo mallado, ¡carallo! Alí hai moito curubelo.

Inf. 1: Si, buèno. Tamên-os hai, tamên-os hai...

Inf. 2: Chámañe fanècos, dialèto nòso. Chámañe fanècos, è chámañe curubelos, curubelos.

Inf. 1: Aquí chámanse curubelos, o de fanècos non...

Inf. 2: Fanècos tamén; pero fanèco, ese é un falar así máis dialeuto, acòrdome eu de rapás.

Inf. 1: Eu no m' acòrdo de chamarñe fanècos.

Inf. 2: Ibamos ó bou, e disíamos: ¡Coño!, vèñen fanècos, son así máis delkhadiños eles, máis...

Inf. 1: O que pasa que, buèno, pòde ter o seu por que; porque, o curubelo, anque o tamaño è a fikhura è ikual, en cambio varía o color; porque os colores, os colores son diferentes do, dond'están, dond'están da...

Inf. 2: ¡Oístes! ¿È nunca fostes, è nunca fostes pescar ós Corbeiros, que è aquí contr' às Lobas?

Inf. 1: ¿Ós Corbeiros?

Inf. 2: Ós Corbeiros.

Inf. 1: Teño estado por alí.

Inf. 2: Ós curubelos é moi bo mar, ¿èh!

Inf. 1: Alí sabes donde van moito. Unha pandilla deles da Isla, á robaliza. Á robaliza, pèro xa á robaliza, á robaliza grande.

Inf. 2: ¿È sabes por que está aí a robaliza? Porque vèn...

Inf. 1: Á rompiènte.

Inf. 2: Polo carreiro aquel.

Inf. 1: Polo carreiro entre Os Cor[beiros], entre Crobeiro e Khidoiros.

Inf. 2: È tèn Khodoiros, por alí abaixo polo Carreiro, chámañe o Carreiro porque con aquèla forza de marea... è un bo sitio pa eso.

Inf. 1: Tanto baixando como subindo, e mais alí ròmpe moit' o mar. Alí van, alí van uns, van, tèn, van con camarón. Tamén son uns artistas de primèra.

Inf. 2: Ó camarón, ó camarón...

Inf. 1: Lèvan, lèvan con camarón è van ó pairo.

Inf. 2: Pèro ó camarón van alí...

Inf. 1: Ó pairo.

Inf. 2: Despois de Khodoiros hai un còn alto que ñe chaman Còn da Cuña, ¿nunca foches alí ó Còn da Cuña? È alí, aquèl còn alto que hai...

Inf. 1: Pèro abaixo de Xidoiros, non en Xidoiros mismo.

Inf. 2: Non.

Inf. 1: Un pouco máis abaixo de Xidoiros.

Inf. 2: Un pouco máis abaixo de Xidoiros.

Inf. 1: Un pouco máis abaixo de Xidoiros.

Inf. 2: È aí traballan moito ó camarón porque hai pelo de oso. O pelo de oso è aquel, aquel, aquel esterco encarnado que parese muskho, que parese muskho.

Inf. 1: ¡Ah! Si, si, si, si, si, si.

Inf. 2: Parese muskho.

Inf. 1: È un, pèro è encarnado, è un pouco así, tirando a morado, un encarnado tirando así a morado.

Inf. 2: Si, unha cousa paresido a esto.

Inf. 1: Si, èsato.

Inf. 2: Unha cousa paresido a eso, unha cousa... Eso chámame pelo de oso. È aí, lambendo aquilo vén moito camarón, vén moito camarón ¿entèndes? Eso è aí en Còn da Cuña.

Inf. 1: Pois alí andan, soltan, enkhanchan o camarón...

Inf. 2: Andan ó camarón.

Inf. 1: Van a, soltan a khamèla, a khamèla apakhan o motor, chekhan á zona, è déixanse ir, para a corriente baixando, subindo, è tal, è van con camarón, enkhanchado por a cabeza. Enkhánchano por a cabeza, por o medio, para o camarón esté sèmpre en esta postura de plano; ò sea, en plano con respèto ó, pa baixo, ò sea que non, non vai' así, ò sea non vaia a un lado nin a 'zquèrda nin a dereita, senón que vaia así en plano. Soltan...

Inf. 2: È dispois, alí, alí, alí no... nas lombas ¡oístes! unhas laxes...

Inf. 1: È despois se hai robaliza, a robaliza abòca, vai ó camarón è abòca. Entonses xa, rapidamente xa fondean, fondean, è a larkhar.

Inf. 2: ¡Oístes!

Inf. 1: È larkhan a todo, a tod' arredor da, coa mesma caña, traballando sèmpre a...

Inf. 2: E lò ti que andas, que andas a pescar, este... o faro das Lobas. Alí antes había un barco no fondo que ñe chamaban ¿non-o conoses?

Inf. 1: Aí non me dou de cuènta alí do barco.

Inf. 2: Que ñe chamaban... ¡ai nunc' ò viches!. Alí foi...

Inf. 1: È o faro das Lobas está, unha marea, unha marea coma hoxe...

Inf. 2: Que ñe chamaban, que ñe chamaban o Estarkhe, alí foi un barco ó fondo, que estaba...

Inf. 1: ...dous metros de akhua.

Inf. 2: Alí de medio lado estaba un barco, así naquèla pèdra que ñe chamaban o Estarkhe.

Inf. 1: A norte, ó sur dikho.

Inf. 2: Polo sur do faro, este è o faro.

Inf. 1: Si, polo sur.

Inf. 2: Alí hai un revastal, pero alí pa fanècas è un sitio moi bo, porque nòs temos traballado alí ó bou, ao axexo, ó sol baixo ¿non? porque hai... Pòdese traballar ó sol baixo e mais, a cunxuntura è o sol baixo è máis è ó axexo. Ó axexo è sin sol. Pèro ó sol baixo, alí en, alí en, nas Lobas, traballando ó bou, unhas pèdras que hai marcadas, tèsñe que deixar que veña akhua, ó aparello que veña akhua da chea para que ...

Inf. 1: Para que che bote o aparello è non enkhanches das pèdras; que cha, que cha, que ch' arrime o apa[rello], a akhua, que ch' arrime, que ch' arrim'o aparello ou a akhua, dikho.

Inf. 2: Que che libre; pero dás' a casualidá qu' encóntra-lo caramelo dèlas, qu' andan en caramelo as fanècas ¡òh!

Inf. 1: ¡Mesta, cando está, está en khrupo!

Inf. 2: Alí vèñen de sinco ou seis cäixóns, de tres cäixóns, nas Lobas. Ê moi bo sitio pás fanècas.

Inf. 1: Eu teño ido...

Inf. 2: Eso aora está...

Inf. 1: Teño ido alí ás Lobas, pero non, non, non pescamos.

Inf. 2: Eso está aora moi batido, porque a min díxome un fulano de Vilanòva qu' and' à pescar, un rapás qu' and' à pescar, conòse moito por aí pola Ría, porque anda, estes de Vilanòva anda, d' andaren á pèdra... Chámanlle a pèdra, conòsen moito eso, polas Pías è todo eso. Ê díxome unha ves que nunha tarde, mirando en canto sitio había è que non foi capás d' enkhanchar media dusia de fanècas.

Inf. 1: Buèno, eso dúdo: un pouco, buèno que, que fora...

Inf. 2: A probar aquí e alí.

Inf. 1: Si, si, si, si, si.

Inf. 2: En Rúa, en Rúa tamên se pescaban as fanècas.

Inf. 1: En eso estou d' acuèrdo.

Inf. 2: È anduvo, apròba è apròba, è chekhou ast' às Pías, è aburreuse è veuse.

Inf. 1: Pèro eso non significa que no as haikha. Eso tamên nos pasa a nòs. Vamos pescar, temos salido á mañán ás oito da mañán, larkharse pa fóra, á de Trinta, que è un bo sitio, anque hai moita parekha.

Inf. 2: A de Trinta è un bo mar.

Inf. 1: È despois un pouco máis alá, un pouquiño máis collemos a de Trinta e salindo dereito, a descubri-lo Pombeiro, pasas o Pombeiro, tès que descubrir unha pista que vèn darriba de San Vicente, que che queda en esta, da perpendicular...

Inf. 2: ¿Oístes?

Inf. 1: Esa é a marca, è despois por...

Inf. 2: È xa que falas deso.

Inf. 1: Son pèdras, son as últimas pèdras por ó sur, ou as primeiras pèdras por o sur, de, da de norte.

Inf. 1: Si.

Inf. 2: Dikho da de norte, da de Trinta; pèro non pertenesen, ò sea, son pèdriñas pequenas, moi soltas que non... nin da carta están marcadas, son pèdras moi soltas.

Inf. 2: Oíste, por aquí do Pombeiro.

Inf. 1: Caes, se caes bèn, pèscas è pèscas moi boas fanècas.

Inf. 2: Oíste, polo nòrte do Pombeiro...

Inf. 1: Pèscas moi boas fanècas.

Inf. 2: Hai unhas pèdras que ñe chaman os Andreus.

Inf. 1: ¿Os Andreus?

Inf. 2: ¡Si! ¿E alí non tès traballado?

Inf. 1: Non, alí, teño òído falar das pèdras.

Inf. 2: Èra moi bo sitio, èra, aora non dikho nada, aora cas vaquitas non hai nada; èra moi bo sitio pa pescar ¡èh! fanècas, fanècas coma mantas ¡èh! fanècas khrandes.

Inf. 1: Usté, o que lle dixen eu con respèto a ese de Vilanòva. Eso é unha cousa moi rara. A fanèca, coma todo peixe, tèn seu momento de comida. Non é, chèkhas ¡èh! xa' stamos de marca ¡veña, abaixo! Fostes ònte, è pescastes fanècas è vas ó outro día, è eso que miras a marèa, o que tira a marèa è dís, buéno, a dife-rencia é moi pouquiña, tal, porque eu moitas veces, arriba estás coa marca ¡eh! Dách' a marca.

Inf. 2: E nas Pías ¿nunca...?

Inf. 1: E abaixo.

Inf. 2: ¿Nunca traballaches nas Pías? ¿Nunca probaches?

Inf. 1: Nò, non.

Inf. 2: Nas Pías, è este fariño, esta balisa, esta balisa roxa que está así, p' àca do Sarkho, contra, à 'Itura d' Äkhiño, alí á altura. Chámañe, As Pías, chámañ' As Pías.

Inf. 1: ¡Ah, si, si, si, si!. Aora xa sei donde queda. Alí non chekhamos, que é a pasar o polígono das bateas de, de Ribeira.

Inf. 2: Si.

Inf. 1: Queda, queda ó sur. Queda ó sur, queda sur, unha baliza rokha que hai alí, antes de chekhar ó Sarkho, antes de chekhar ó Sarkho, si.

Inf. 2: As Pías, é moi bo sitio, que hai revastales. Esas están en revastales. Aí èra bo sitio de fanècas. Pèro As Lobas, millor sitio pa fanècas non-o había.

Inf. 1: Pois das Lobas, o único sitio, o único sitio è aquí ó nòrte das Lobas, un pouco antes de chekhar a, a Xidoiros.

Inf. 2: Si. ¿È pasaches de Xidoiros par' ò nòrte?

Inf. 1: Qu' hai unha pèdra... nò, nò...

Inf. 2: Unha pèdra que hai alí, unha pèdra que ñe chaman Laxe de Chan.

Inf. 1: Nò, non.

Inf. 2: Tamên è pòsta de chinchorro, tamên traballaba o chinchorro alí. Alí tamên èra.

Inf. 1: Eu, alí nunca fumos a traballar.

Inf. 2: Que hai unha pèdra así que fai, porque ai Mèsa de Còn. Mèsa de Còn ¿non sabes onde è?

Inf. 1: Mèsa de Còn quèd' aquí abaixo.

Inf. 2: ¡Ai, però espèra! Pèro Mèsa de Còn tamên... tamên fanècas tamên èra sitio dèlas, antes ¡èh!

Inf. 1: Si, tamên aora, pero è outro tipo de fanèca. È o tipo de fanèca...

Inf. 2: È unha fanèca más lonca.

Inf. 1: Non, è o mesma fanèca, o que varía è o color, è unha fanèca oscura, nekhra.

Inf. 2: Pèro Mèsa de Còn...

Inf. 1: È unha fanèca que, nôtase...

Inf. 2: Hai Mèsa de Chan e mais hai Laxe de Chan, Laxe de Chan.

Inf. 1: Pèro son, son os revastales, que andan por alí.

Inf. 2: Mèsa de Còn (...) a mèsa.

Inf. 1: Si, pèro Mèsa de Còn, sabe qu'está khuèca. Mèsa de Còn está khuèca por debaixo.

Inf. 2: Aí en revastales, qu'inda se traballa por alí ó bou, è...

Inf. 1: Alí o que botan moito os tramallos.

Inf. 2: Á ardora os tramallos...

Inf. 1: Alí os tramallos por alí, quéímanos todos.

Inf. 2: Pero revastales, todo eso de, o revastal de Mèsa de Còn, de Laxe de Chan, que ê por nõrte de Khodoiros, hai unha laxe khrande que cubre, jèh! Aora hai por aí bateas. Aora non sei (...) Alí tamên èra bo sitio. È despò-lo revastal de Khodoiros, todo aquel revastal de Khodoiros...¡Ai eso ê bo! È para o camarón, è par'ò xurèl, è par'ò xurèl.

Inf. 1: Ó xurèl non fai falta ir tan lèxos, jèh!

Inf. 2: È viña para traballar pó xurèlo, para, pós chinchorros. Os chinchorros de Villakhuán traballaban alí ó xurèlo e ó panchós.

Inf. 1: ¿Como lle, como lle, como lle, como lle chaman a...? Non fai falta. O xurèl còllese aquí, más aquí, más adentro ¿Como lle chaman? A de, de Domínguez.

Inf. 2: Non sei.

Inf. 1: A de Domínguez è Larga Domínguez. Son dúas pèdras.

Inf. 1: Ai eso si que non sei. Non òin fala-lo nõmbre.

Inf. 2: Eso non sei.

Inf. 1: ¡E còlles xurèles...!

Inf. 2: ¿E contra donde queda eso?

Inf. 1: Aquí dentro antes de chekhar, bastante antes de chekar a, ós Mesos. En esa dirèsiòn, pero antes de chekhar ós Mesos.

Inf. 2: Na Ría hai O Verde todo.

Inf. 1: E despois ó nõrte, ó nõrte deso queda a zona do Verde, un pouquiño así á man, un pouquiño máis abaixo, queda tod' à zona do Verde.

Inf. 2: Aí tamên, aí tamên na sona do Verde, tamên hai moitas vieiras jèh! Por nõrte de...

Inf. 1: Si.

Inf. 2: ¡Oístes!

Inf. 1: È un, è un, un cantal de pèdrekhullo, de pèdrekhullo, pèdra pequena toda, pèro... ¡ê moi estreito!

Inf. 2: ¿È nunca probastes?

Inf. 1: Por un lado quédache limpio, è por outro tamên.

Inf. 2: È xa que andas...

Inf. 1: Moitas veses pasas por, por a correntada ¡pumba! Xa caes... pèro moi larkho.

Inf. 2: ¡Oístes! È xa que andas por ese sètòr do Verde, dos Andreus... ¿e non aprobastes nos Esquèros?

Inf. 1: ¿Dos Isquèros?

Inf. 2: Si.

Inf. 1: Dos Isquèros, teño...

Inf. 2: Os Esquèros que son por aquí...

Inf. 1: Xa sei.

Inf. 2: Este è os Mèsos...

Inf. 1: Si, temos ido.

Inf. 2: Alá queda o Pombeiro è tirando así...

Inf. 1: Temos ido è temos pescado moi bèn.

Inf. 2: Eu díkhoche eso porqu' hai uns cabesos moi bos è traballábas' ó mediomundo.

Inf. 1: Temos pescado moi bèn. Temos pescado moi bèn. Pèr' hai, è polo oèste dos Isquèros, polo oèste dos Isquèros casi donde queda o cantil, donde bate ali, hai...

Inf. 2: ¿Sabes por que cho dikho? Porque o difunto do (...), qu' èra pescador, tamèn iba moito ós Esquèros.

Inf. 1: Si.

Inf. 2: Cando había, cando había khaldrollada moita, que tiraba moito á costa ¿non? Pèro sabes que hai moita trangallada de naroèste.

Inf. 1: Eses dedicábanse moit' à liña, èran pescadores de... como toda, tod' à parte... èran xente da parte do mar...

Inf. 2: Er' à parte de naroèste.

Inf. 1: Eran todos pescadores... noroèste, si, pescadores, pescadores de liña.

Inf. 2: Nòs, a nòs chámannos os da parte de lèste, nòs somos do lèste.

Inf. 1: Do lèste.

Inf. 2: Nòs somos de lèste. Cambados è a sona d' aquí. Nòs somos do lèste, os outros son da parte de naroèste.

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS

FERNÁNDEZ REI, F. (1990): *Dialectoloxía da lingua galega*, Vigo: Xerais, 1990.

FERNÁNDEZ REI, F. e HERMIDA GULÍAS, C. (1996): *A nosa fala. Bloques e áreas lingüísticas do galego*, Santiago de Compostela: Arquivo Sonoro de Galicia. Consello da Cultura Galega (1 libro + 3 casetes).

ILG-RAG (1995¹²): *Normas ortográficas e morfolóxicas do idioma galego*, Instituto da Lingua Galega / Real Academia Galega.

PEREIRO PÉREZ, X. (1995): *Narracións orais do concello de Palas de Rei. Antropoloxía, lingua e cultura*, Santiago de Compostela: Sotelo Blanco.